

بینش معنوی - ۵۲

نوشته

مهدی کمپانی زارع

ابلیس، عاشق یا فاسق؟
سیری در ابلیس‌شناسی قرآن و
عارفان مسلمان سده‌های دوم تا هشتم

نگارخانه

نشر نگاه معاصر

ابلیسی، عاشقی یا فاسقی؟

سیر و، ابلیسی شناسی، قرآن و
عارفان مسلمان سده‌های دوم تا هشتم

نوشته:

مهدی کمپانی زارع

ناشر: نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر) / دبیر مجموعه: مصطفی ملکیان
مدیر هنری: یاسم الرسام / حروفچینی و صفحه‌آرایی: حروفچینی هُما (امید سیدکاظمی)
لیتوگرافی: نوید / چاپ و صحافی: فرنو / چاپ اول: ۱۳۹۰ / شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۴۷-۰۹-۶ / قیمت: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۴۷-۰۹-۶ / ۵۵۰۰ تومان

نگاه معاصر
نشر نگاه معاصر

نشانی: مینی سیتی - شهرک محلاتی - فاز ۲ مخابرات - بلوک ۳۸ - واحد ۲ شرقی
تلفن: ۲۲۲۴۸۴۱۹ | پست الکترونیک: negahe_moaser@yahoo.com

سرشناسه	کمپانی زارع، مهدی، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	ابلیس، عاشق یا فاسق: سیری در ابلیس‌شناسی قرآن و عارفان مسلمان سده‌های دوم تا هشتم / نوشته مهدی کمپانی زارع.
مشخصات نشر	تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	۲۱۶ ص.
فروست	بیش معنوی: ۵۲.
شابک	978-600-5747-09-6
وضعیت فهرست‌نویسی	فبا.
موضوع	شیطان (عرفان).
موضوع	شیطان - جنبه‌های قرآنی.
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۰ ۲ الف ۸ ک / ۱ / BP ۲۲۶
رده‌بندی دیویی	۲۹۷ / ۴۶۷
شماره کتابشناسی ملی	۲۳۰۲۸۸۵

فهرست

۷

مقدمه

جستار نخست: ابلیس و شیطان در لغت و فرهنگ اعراب و قرآن کریم (۹۹)

۱۱

فصل اول: مباحث مقدماتی

۱۱

۱. ابلیس و شیطان در لغت و فرهنگ اعراب

۱۹

۲. سیمای ابلیس و شیطان در قرآن

۳۰

۳. زبان حال بودن داستان ابلیس

۳۶

فصل دوم: مباحث قرآنی پیرامون ابلیس در تفاسیر

۳۶

مقدمه

۳۶

۱. امر به سجده؛ اهداف و توابع

۴۳

۲. معنای سجده؛ عبادت یا تعظیم

۴۶

۳. ابلیس؛ جن یا فرشته

۵۰

۴. علت امتناع ابلیس از سجده بر آدم

۵۴

۵. استدلال ابلیس در برتری آتش بر خاک

۵۷

۶. ابلیس و انتساب اغوا به حق متعال

۶۰

۷. مهلت طلبی ابلیس

۶۳

۸. ماهیت اغوای ابلیس در حق انسان

۶۸

۹. ابلیس و مخلصین

۷۲

سخن پایانی

جستار دوم: تاریخچه مواجهه صوفیه با ابلیس ﴿۷۵﴾

۷۷	مقدمه
۸۴	۱. حسین بن منصور حلاج
۱۰۰	۲. ابوطالب مکی
۱۰۳	۳. ابوسعید ابوالخیر
۱۰۴	۴. ابوالقاسم کرگانی
۱۰۶	۵. ابوالحسن بستی نیشابوری
۱۰۶	۶. احمد غزالی
۱۱۸	۷. عین القضاة همدانی
۱۳۹	۸. شبلی عزنوی
۱۴۱	۹. رشیدالدین میبدی
۱۴۷	۱۰. روزبهان بقلی شیرازی
۱۵۵	۱۱. فریدالدین محمد عطار نیشابوری
۱۶۵	۱۲. ابن عربی
۱۷۱	۱۳. مولانا جلال الدین
۱۷۹	۱۴. عبدالکریم جیلی

جستار سوم: تحلیل و جمع‌بندی ﴿۱۸۳﴾

۲۰۵	﴿ فهرست منابع و مآخذ
۲۱۱	﴿ نمایه‌ی نام‌ها و مفهوم‌ها

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

یکی از دلایل عدم شناخت ما از فرهنگ و دانش انسانی ایرانی-اسلامی بی‌نیاز پنداشتن خود از دو امر است. اولاً داشتن نگاه تاریخی به مسایل، ثانیاً مراجعه مستقیم به آثار اهل دانش و بینش. در صورتی که اندیشه و دانش هم دستخوش تطورات و هم تابعی از شخصیت و دانش افراد، ساده‌ترین روش تحقیق این است که مجموعه‌ای از افراد و افکار را به نحو کلی و مبهم بی‌آنکه دغدغه مطابقت و صحت داشته باشیم زیر لوای واحدی درآوریم و تمام تطورات و تحولات پیش‌آمده را نادیده بگیریم. به گمان نگارنده این اختلاف در عرفان و تصوف بمراتب افزون‌تر از دیگر عرصه‌هاست و این نیز به جهت ورود عناصر آشکار و نهان متعدد و مداخلیت امور غیر قابل پیش‌بینی و کنترل در تجارب عارفانه است. از این رو اگر این چنین فروکاستی در تمام حوزه‌ها، غیر علمی و نادرست باشد این امر در باب عرفان کاملاً نابخشودنی و غیر منطقی است.

داشتن نگاه تاریخی به ما می‌آموزد که یک اندیشه از کجا برخاسته و دچار چه فراز و فرودهایی شده و در کجا و به چه دلایلی اوج گرفته و یا مورد انتقاد و انکار واقع شده است. در بحث از دیدگاه‌های برخی صوفیه در تاریخ تصوف در زمینه ابلیس نیز جماعتی بی‌آنکه خود را نیازمند نگرش تاریخی از طریق مراجعه مستقیم به آثار آنان بدانند مجموعه‌ای از مشهورات و مقولات و مسموعات خود را به برخی از بزرگان عرفان انتساب داده‌اند و به جای تمایز نهادن میان موافق و منتقد همه را در هیأتی یکسان مورد بررسی قرار داده‌اند البته هیچ

تحقیق مستقلى در باب ابلیس در عرفان اسلامى بجز چند مقاله فراهم نیامده و برخى از محققان خارجى چون پيتر عون در کتاب تراژدى ابلیس و نجات او (Satan's Tragedy and Redemption) هرچند مراجعه قابل توجهی به منابع اصیل داشته‌اند اما آنان نیز با درهم آمیختن مباحث و عدم تمایز پیشگفته معجونى غریب پدید آورده‌اند و این نیز به جهت نداشتن نگاه تاریخی و فاصله نگرفتن از برخى مشهورات و نیز دور بودن از فضای فرهنگی و بدفهمی برخى ظرایف عرفانی و ادبی است. در هر حال علی‌رغم اهمیت این بحث و لزوم نگرش تاریخی بدان و اهتمام بسیاری از متصوفه در دوران طولانی‌ای از تاریخ کمتر به این بحث به نحو جدی پرداخته شده است.

بازی نگارنده با علم به این مسایل سالک طریق دشواری شده و بضاعت اندک خود را به کار گرفته و کوشیده گام کوتاهی در این راه ناهموار بردارد. از این‌رو خود را رهین منت کسانی می‌داند که عالمانه، قلم انتقاد به کف گیرند و او را بر خطاها و نقصها و اهمالهایش واقف سازند.

در پایان سپاسگزاری بی‌دریغ خود را از کسانی که مرا در نگارش این اثر یاری نمودند ابراز می‌دارم. از همسر م سرکار خانم غلامی و دخترم باران و نیز پدر و مادر بسیار عزیزم و دوست بی‌بديلم غلامرضا صدیق به جهت مهرورزیها و تحملهایشان سپاسگزارم. از مدیریت فاضل و فروتن نشر نگاه معاصر جناب آقای اکبر قنبری که در تماسهای کوتاهی که با ایشان داشتم از وی بسیار آموختم نیز متشکرم و برای او و همکاران سختکوش و کاربلدشان آرزوی توفیق افزونتر دارم.

از خدا جوییم توفیق ادب ...

مهدی کمپانی رارع

شیراز، ۱۳۸۸/۱۱/۱۴